

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA KAFKAS CEPHESİ'NDE AŞİRET MENSUPLARINDAN OLUŞTURULAN MİLİS BİRLİKLERİ

Yrd. Doç. Dr. MEHMET EVSİLE *

Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas (Doğu) Cephesi, savaşın başlangıcından 1916 yılının Mayıs ayı ortalarına kadar 3. Ordu; bu tarihten itibaren 2. Ordu'nun bölgeye intikali ile 3. ve 2. Ordular tarafından savunulmuştur. 2. Ordu'nun cepheye katılması ile Kemah-Pülümür-Hınıs hattının kuzeyi 3. Ordu; güneyi de 2. Ordu'nun sorumluluk bölgesi olarak tesbit edilmiştir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde aşiret mensuplarının oluşturduğu askerî organizasyonun başlangıcı, II. Abdülhamit devrine kadar gitmektedir. 1891 yılında **Hamidiye Hafif Süvari Alayları**'nın kurulduğu bilinmektedir. II. Meşrutiyet devrinde bu teşkilât önemli ölçüde gevşemişse de Birinci Dünya Savaşı sırasında gördüğümüz aşiret birliklerinin Hamidiye Hafif Süvari Alayları'nın devamı olduğu anlaşılmaktadır. ¹

Çalışmalarımızı yürüttüğümüz Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivinde, Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesinde aşiret birliklerinin teşekkülüne zemin teşkil edecek herhangi bir belgeye rastlamadık. Ancak, 2 Temmuz 1915 tarihinde Sağ Cenah Grup Komutanlığı'ndan 3. Ordu Komutanlığı'na gönderilen bir belgede, **Teşkilât-ı sabıkanın eşkal-i tamamı olan Aşiret Alayları** tabiri dikkatimizi çekmektedir. Bu belge, aşiret birliklerinin eski teşkilâtın benzeri olduğu hususunda bize fikir veren önemli bir belgedir. ² 3. Ordu'nun kuruluşunda, **İhtiyat Süvari Tümenleri** olarak varlığını devam ettiren aşiret birlikleri, **2. Ordu'nun kuruluşunda**, eski teşkilâtın izlerini önemli ölçüde kaybederek

* Bu makale 23 Kasım 1995 Kars'da, 24 Kasım 1995 Iğdır'da düzenlenen "Millî Birlik ve Beraberlik" panelinde sunulmuştur.

** Dicle Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Bayram KODAMAN, **Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası**, İstanbul 1983, s. 94.

² Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivi, Klâsör: 2940, Dosya: 594, Fihrist: 7.

³ **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Kafkas Cephesi, 2. Ordu Harekâtı**, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1978, s. 46.

Milisler ³ ve daha sonra da **Gönüllü Müfrezeler** ⁴ isimleri ile anılmaktadır.

Şimdi kronolojik sırayı da dikkate alarak önce 3. Ordu bölgesindeki, sonra da 2. Ordu bölgesindeki Milis Teşkilâtı'nı inceleyelim:

3. Ordu Milis Teşkilâtı: 3. Ordu'nun savaştan önceki kuruluşu, 7 Haziran 1914 tarihinde belirlenmiştir. Ancak Avrupa'da savaşın başlaması üzerine, 2 Ağustos 1914'te bir **Seferberlik Emri** yayınlanarak mevcut kuruluşa bazı ilâveler yapılmıştır.

Aşiret birliklerinden oluşan İhtiyat Süvari Tümenleri de, bu safhada ordunun kuruluşuna katılmıştır.⁵ Toplam 4 İhtiyat Süvari Tümeni ile Van İhtiyat Bağımsız Süvari Tugayı'nın 1 Kasım 1914 tarihindeki sefer kuruluşları şöyle idi: ⁶

1. İhtiyat Süvari Tümeni : Komutanı: Albay Muhlis.

1. Hınıs Alayı	: Dört Bölüklü,
2. Hınıs Alayı	: Dört bölüklü,
3. Hınıs Alayı	: Beş bölüklü,
4. Hınıs Alayı	: Dört bölüklü,
5. Hasankale Alayı	: Dört bölüklü,
25. Hınıs Alayı	: Dört bölüklü.

2. İhtiyat Süvari Tümeni : Komutanı: Yarbay Abdurrahman.

7. Karaköse Süvari Alayı	: Dört bölüklü,
8. Karaköse Süvari Alayı	: Dört bölüklü,
9. Karaköse Süvari Alayı	: Dört bölüklü,
10. Karaköse Süvari Alayı	: Dört bölüklü,
11. Karaköse Süvari Alayı	: Dört bölüklü,
12. Karaköse Süvari Alayı	: Dört bölüklü,

4 Fevzi ÇAKMAK; **Büyük Harpte Şark Cephesi Hareketleri**, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1936, s. 170.

5 **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Kafkas Cephesi, 3. Ordu Harekâtı**, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1993, s 39.

6 a.g.e., s. 50-51.

13. Beyazıt Süvari Alayı : Beş bölüklü,
14. Beyazıt Süvari Alayı : Altı bölüklü.

3. İhtiyat Süvari Tümeni : Komutanı: Yarbay Cemil.

15. Kop Süvari Alayı : Dört bölüklü,
16. Erciş Süvari Alayı : Beş bölüklü,
17. Muradiye Süvari Alayı : Dört bölüklü,
26. Kop Süvari Alayı : Beş bölüklü,
27. Erciş Süvari Alayı : Dört bölüklü,
28. Muradiye Süvari Alayı : Dört bölüklü.

4. İhtiyat Süvari Tümeni: Komutanı: Mehmet Sait.

20. Cizre Süvari Alayı : Dört bölüklü,
21. Mardin Süvari Alayı : Dört bölüklü,
22. Mardin Süvari Alayı : Dört bölüklü,
23. Van Süvari Alayı : Beş bölüklü,
24. Siverek Alayı : Beş bölüklü.

Van İhtiyat Bağımsız Süvari Tugayı: Komutanı: Yarbay Süleyman.

18. Özalp (Saray) Süvari Alayı : Beş bölüklü,
29. Özalp (Saray) Süvari Alayı : Altı bölüklü,
19. Başkale Süvari Alayı : Beş bölüklü,
30. Hanik (Van) Süvari Alayı : Dört bölüklü.

İhtiyat Süvari Tümenleri'nin seferberlikleri için barış zamanında herhangi bir hazırlık yapılmamıştı. Bu tümenler, mensup oldukları aşiretler ve bölgenin imkânlarına göre seferberliklerini yapmak zorunda kalmışlardır. Kolordular, kuruluşlarında bulunan nizamiye birliklerinin seferberlikleri ile uğraştıklarından, bunlarla ilgilenmeye fırsat bulamamışlardır. Hatta kolordular, bu tümenlerin kaynağı olan aşiretlerin hayvanlarını da aldıklarından, bunlara çok yaşlı ve iş göremeyecek durumda hayvanlar kalmıştır.

İhtiyat Süvari Tümenleri'ne büyük çaplı piyade tüfekleriyle adî Martin tüfekleri ve cephanesi yeteri kadar verilmiş; topçu ve diğer teknik birlikler verilememiştir. Giyecek ve teçhizat verilemediğinden, erler mahallî kıyafetleriyle kalmışlardır. Seferberliğin ilânında bu tümenlerin erleri yaylalarda çadırlarda bulduklarından, toplanmaları çok gecikmiştir. Subaylar ve erler yeterli eğitimi alamamışlardır. Bu tümenlerin seferberlikleri, birçok eksikliklerle birlikte 42. günde tamamlanabilmiştir. ⁷

Bu arada İhtiyat Süvari Tümenleri'nin tek elden sevk ve idaresi düşünülmüş ve 3 Kasım 1914 tarihinde 1. ve 4. İhtiyat Süvari Tümenleri birleştirilerek **İhtiyat Süvari Kolordusu** teşkil edilmiştir. ⁸

İhtiyat Süvari Tümenleri, 7-12 Kasım 1914 tarihleri arasında cereyan eden **Köprüköy Muharebeleri**'ne, 17-20 Kasım 1914 tarihlerinde cereyan eden **Birinci Azap Muharebesi**'ne katılmışlardır. Ancak gerek eğitimsizlik ve gerekse disiplinsizlikleri yüzünden bu birliklerden istenilen seviyede verim elde edilememiştir. Bunun üzerine 21 Kasım 1914 tarihinde **İhtiyat Süvari Kolordusu** lağvedilerek, bu kolorduya bağlı tümenler, **2. Nizamiye Tümeni**'ne dahil edilmiştir. ⁹ Bundan sonra aşiret birlikleri, bu tümenin emrinde askerî harekâta katılmışlardır. Böylece 3. Ordu'nun kuruluşunda **İhtiyat Süvari Tümenleri** olarak yer alan **Aşiret Alayları**'nın bu statüsü sona ermiştir. Hattâ bazı yazarlar, bunların uzantısı oldukları **Hamidiye Alayları**'nın Birinci Dünya Savaşı'nda bu şekilde tarihe karıştığını ifade etmektedirler. ¹⁰

Bu arada Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın emrindeki birliklerin önemli bir kısmının Allahüekber Dağları'nda kaybedilmesi olayından sonra Aşiret Alayları, ümitlerini keserek kabileler halinde cepheden firar etmişlerdir. Bunlar, daha sonra Doğu Anadolu'nun dağlık bölgelerinde eşkıyalık ve soygunculuk olaylarına karışmışlardır. ¹¹

Ancak imkânsızlıklar içinde bulunan ve ilerleyen Rus kuvvetlerini durdurma çareleri arayan 3. Ordu Komutanlığı, 11 Mayıs 1915'te Muş Ta-

7 a.g.e., s. 81.

8 a.g.e., s. 116.

9 a.g.e., s. 304.

10 Tekin ERER; **Kürtçülük Meselesi**, İstanbul 1990, s. 23.

11 M. Şerif FIRAT; **Doğu İlleri Ve Varto Tarihi**, Ankara 1983 (5. Baskı), s. 143.

limgâh Komutanı Binbaşı Osman Bey'e, talimgâhtaki silâh miktarı kadar er ile Malazgirt istikametinde ilerlemesi, yolda rastlayacağı milis ve sair kuvvetleri de emrine alarak, Ruslar'ın Muş ve Hınıs istikametinde ilerlemesinin önlenmesini emretti. ¹² Böylece aşiret birlikleri, eskisinden daha düzensiz bir şekilde yeniden ihtiyaç görülen bölgelerde ordu emrine girmişlerdir. Bu çerçevede Cibranlı Aşireti ile Hormek ve Lolan halklarının cepheye sevk edildiği, **Cibranlı 3. Aşiret Alay** Komutanı Yarbay Mahmut Halil Bey'in büyük yararlılıklar göstererek Pasinler'de şehit olduğu, Rus ordusunun Pasinler'e kadar ilerlediği, Pasinler'de **Cibranlı 2. Aşiret Alay** Komutanı Halit Bey'in yaptığı fedakârlıktan dolayı Albay rütbesine terfi etmiş olduğu, **Hasenanlı Aşireti**'nin önemli faaliyetler yaptığı, Halil, Aslan ve birçok ağalarının şehit olduğu, **Sipkanlı Abdülmecit** Bey'in savaş meydanında ağır yaralandığı, fakat bütün bunlara rağmen Rus ordusunun hergün biraz daha ilerleyerek asker ve aşiret alaylarını zor durumda bıraktığı tesbit edilmiştir. ¹³

Rus işgalinin yayılması, 1916 yılı Mart ayının başlarında Bitlis ve Muş'un işgal altına girmesi, bölgede yeni bir durum ortaya çıkarmış, gerek işgal hareketinin önüne geçilmesi, gerekse tehlikeli bir hal alan Diyarbakır istikametinin korunması düşüncesiyle, Çanakkale Cephesi'nden çekilen 2. Ordu'nun bölgeye intikaline karar verilmiştir.

2. Ordu Milis Teşkilâtı: 2. Ordu bölgesindeki aşiret birliklerine baktığımızda, 3. Ordu'daki **İhtiyat Süvari Tümenleri** gibi düzenli bir yapının bulunmadığını görüyoruz. Her ne kadar 2. Ordu'ya bağlı tümenlerin resmî kuruluşlarında aşiret birlikleri varsa da, buradaki birliklerin daha küçük ölçülerdeki milis kuvvetleri ve müfrezeler şeklinde oldukları görülmektedir. 2. Ordu'daki **milis** teşkilâtını doğuran sebepler, 3. Ordu'daki durumdan farklı olarak aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

1- Bitlis ve Muş'un düşman işgaline girdiği tarihte bölgede düzenli ordu denebilecek birliklerin miktarı yok denecek kadar azdır. 2. Ordu'ya bağlı tümenlerin bölgeye intikali de, ancak Ağustos 1916 tarihine kadar gerçekleşebilmiştir. Bu arada düşman ilerleyişini durdurmak ve bazı bölgelerde oyalamak amacıyla milis birlikleri teşkil edilmiştir. Dolayısıyla bu

12 Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, 3. Ordu Harekâtı, Cilt: I, s. 690.

13 Doğu İlleri Ve Varto Tarihi, s. 143.

birlikler, bu husustaki ihtiyacı karşılamak üzere, özellikle savunma muharebeleri sırasında peyderpey toplanmışlardır. Meselâ 22 Mart 1916 tarihinde, 16. Kolordu Komutanlığı'na verilen bir raporda, **Çapakçur Müfrezesi**'nin Kulp kuzeyindeki Şin köyünden başlamak üzere Kiranzık-Mezra-i İmam-Eruh Boğazı-Dersim Karabay-Buğlan Gediği-Çanlıkilise-Mezra-i Şardan'dan Çapakçur Boğazı'nda bulunan Siği'ye kadar uzanan geniş bir cepheye yayıldığı, müfrezenin sol kanadında **Oğnut Müfrezesi**'nin; Eruh civarında ise **Ardeşen Milisleri**'nin bulunduğu ifade edilmektedir.¹⁴

25 Mart 1916'da 5. Tümen'den 16. Kolordu'ya gelen bir raporda, **Van Gölü Güney Müfrezesi**'nden bahsedilmektedir.¹⁵

31 Mart 1916 tarihinde 16. Kolordu'nun kuruluşunda bulunan birlikler arasında **Mutki Müfrezesi**'nden söz edilerek, bu müfrezenin taarruz eden düşman kuvvetlerini Kerp istikametinde geriye atmaya muvaffak olduğu; **Silvan Müfrezesi**'nin Şin köyünde olup, gönüllülerden bir kısmının Geligüzen-Kozma Gediği-Eruh hattında olduğu, bir kısmının da Ardeşen'de bulunduğu anlatıldıktan sonra Muş-Kulp istikametindeki **Şin Müfrezesi** (Kürtlerden oluşmuş 700 silâhlı) bölgesinde sükûnetin mevcut olduğu bildirilmektedir.¹⁶

2 Nisan 1916 tarihinde 5. Tümen'in 16. Kolordu'ya verdiği bir cevap yazısında, **Hizan Müfrezesi**'ne belirtilen konuda gereken emirlerin verildiğini, gönüllülerin Nebat dağına tutmaya çalıştıkları anlatılmaktadır.¹⁷

Yine 2 Nisan 1916'da 16. Kolordu Komutanı'nın **Çapakçur Müfrezesi** Komutanı'na verdiği emirde, **Palû Müfrezesi**'nin Dersim asilerini bastırmaya çalıştıkları; **Kulp Müfrezesi** Komutanı'na verdiği raporda, düşmanın Kızılağaç'taki kuvvetlerini takviye ettiği hususunda bilgi verdiği anlaşılmaktadır.¹⁸

2 Nisan 1916'da 16. Kolorduca, Şin güneyindeki Yüzbaşı İsmail

14 Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, 2. Ordu Harekâtı, s. 46.

15 a.g.e., s. 47.

16 a.g.e., s. 50-51.

17 a.g.e., s. 51.

18 a.g.e., s. 51.

Hakkı'ya verilen bir raporda, **Eruh Müfrezesi**'nin Buğlan geldiğinde üç gün üç gece düşman taarruzuna karşı koyduğu, bu harekât sırasında **Buğlan Müfrezesi**'nin de taktik bir rol üstlendiği ifade edilmektedir.¹⁹

Bu müfrezelerin tamamının bölgedeki savunma muharebelerinde aktif rol oynadıkları söylenebilir.

2- Oturdıkları bölgeler işgale uğrayan bazı aşiret mensuplarının hem mağduriyetlerinin önlenmesi, hem de bu aşiretlerin gittikleri yerlerde huzursuzluk çıkarmalarını engellemek üzere bunlardan milis birlikleri oluşturma yoluna gidilmiştir. Bu konuda 2. Ordu Komutanı Ahmet İzzet Paşa, hatıratında şu bilgileri vermektedir:²⁰

"Cepheye vardığımda büyük ölçüde Ermeni göçü bitmişti. Münferit bazı istenmeyen hareketler bilinir ve duyulursa büyük bir içtenlikle engellemeye çalışıyordum. Fakat memleketleri istilâya uğrayıp bu tarafa göç ve iltica etmiş olan Kürt aşiretlerinin batı vilâyetlerine gönderilmesine hükümet tarafından teşebbüs olunmuştu ki, bunun da büyük ölümlere ve başka türlü zararlı olaylara sebebiyet vermesi düşünülebilirdi. Dolayısıyla Kürt aşiretlerinden süvari teşkil edeceğimi öne sürerek bu göçün engellenmesine elden geldiğince çalıştım. Bu sayede aşiretler civardaki boş arazide yerleştirilerek bir ikisinden de oldukça faydalı ve değerli süvari kıt'aları teşkil edilebildi. Bu muamelenin manen ve diğer suretlerle de iyi etkileri görüldü. Bu sırada Diyarbakır Vilâyeti'nde ortaya çıkan bazı eşkiya kaynakları kendiliğinden kurudu."

2. Ordu Komutanlığı bölgesindeki milis birlikleriyle ilgili ilk ciddi düzenlemenin 16. Kolordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa tarafından yapıldığı görülmektedir. Milis birliklerinin daha verimli bir şekilde kullanılması için, bunların esaslı bir teşkilâta bağlanması düşüncesiyle 16. Kolordu Komutanı, 6 Nisan 1916 tarihinde Sason ve Mutki bölgelerinde bulunan milis kuvvetleri için şu talimatı yayınlamıştır:²¹

1- Mutki bölgesindeki milisler, Hacı Musa Bey komutasında olarak Kerp-Bitlis istikameti ile Tatvan batısında Korsuvak-Hövükşiyân-Kepişan-

19 a.g.e., s. 51.

20 Ahmet İzzet Paşa; **Feryadım**, İstanbul 1992, Cilt: I, s. 256-257.

21 **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi**, 2. Ordu Harekâtı, s. 54.

Ezirget istikametinde Mutki bölgesi içerisinde ilerlemeye çalışacak, düşman çete ve kuvvetlerine karşı adı geçen istikametleri örtmek ve korumakla beraber düşmanın geri atılmasına çalışacaktır. Her fırsattan faydalanarak Bitlis ve Muş ovalarına doğru sarkan düşmanı taciz edecektir.

Hacı Musa Bey, 5. Tümen'in Duhan Boğazı'nın batısında bulunan kuvvetleriyle aralıksız olarak irtibatta bulunacak ve Bitlis'e karşı yapılacak harekâta katılacaktır.

2- Sason bölgesinde bulunan milis ve gönüllüler, Mahbuban ve Tabuk üzerlerinden Sason'a gelen istikametleri koruyacaktır. Ayrıca düşman çetelerini geri atmaya ve Bitlis-Muş ulaştırma hattı üzerine doğru ilerleyerek düşmanı taciz etmeye çalışacaktır. Bu bölgedeki gönüllüler reislerinin emir ve komutasında bulunacaklardır. Sason Askerlik Şube Başkanı, müfrezelerimizin harekâtını düzenlemekle ve maksada uygun idare etmek hususunda emir ve talimat vermek ve bölgesinin korunması hususunda gereken askerî tedbirleri almakla görevlidir.

3- Mutki ve Sason bölgelerindeki müfrezeler, 5. Tümen Komutanı'nın emrinde olup, her hususta gereken emri kendisinden alacaklardır.

4- Mahallindeki en büyük mülkiye memurları dahi, müfrezelerimizin ihtiyacını sağlamak ve halkın moralini yüksek tutmak hususunda birliklerle işbirliği yapacaklardır.

5- Bu talimat, Bitlis Vilâyeti'ne, 5. Tümen Komutanlığı'na, Sason Askerlik Şube Başkanlığı'na ve Şin Müfreze Komutanlığı'na gönderilmiştir.

10 Nisan 1916 tarihinde 16. Kolordu'nun durumu hakkında 2. Ordu Komutanlığı'na verilen raporda milislerle ilgili şu bilgiler yer almaktadır: ²²

5. Tümen Cephesi :

1- Botan Suyu ile Van Gölü'ne akan Güzeldere arasındaki Hizan bölgesinde Van Gölü Güney Müfrezesi vardır. Bunun kuvveti Yarbay Ali Bey komutasında 1000 kişilik bir piyade taburu ve 300 milisten ibarettir.

²² Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, 2. Ordu Harekâtı, s. 56-58.

2- Bitlis Boğazı ile Muş-Bitlis yolu üzerinden Nuh'tan 5 kilometre kadar doğuda bulunan Hotayta silsilesini aşarak gelen yol ile, bu yolun birleştiği İrzak Sokul arasındaki Mutki bölgesinde Hacı Musa komutasındaki Gönüllü Müfrezesi vardır. Bu müfrezelerin mevcudu belli ve sınırlı değildir. Bunların görevi, Bitlis batısında harekâta bulunarak, tümenin harekâtını kolaylaştırmakla beraber, Korsuvak ve Ziran'dan Muş ovasına inerek Bitlis-Muş arasındaki düşmanın irtibatını güçleştirmektir.

4 Nisan 1916'da Nuh'tan Korsuvak istikametinde ilerleyen Rus kuvvetleri yenilmiş ve beş esir alınmıştır. Bitlis batısındaki Kerp üzerinden de bir tabur kadar düşman kuvvetinin Mutki'nin merkezi olan Tatvan'a ilerlemesi üzerine, Musa Bey, kuvvetinin bir kısmını, bu düşmana karşı göndermiş ve düşmanı mağlup etmiştir.

3- Mutki bölgesi batı sınırı ile Taluri suyu arasındaki Sason bölgesi, kaza merkezi olan Kabilcevaz (Sason) Askerlik Şubesi Başkanı Yüzbaşı Ahmet komutasında ve kendi reisleri de emrinde olmak üzere yeni teşkil ettiğim milis müfrezemiz vardır. Bunların kuvvetleri henüz bir şekil almamış. Vazifesi, Muş'un 6 kilometre doğusunda Kortik dağının doğusundan gelen yol ile Taluri suyu vadisinin ve bu istikamette Beleki kuzeybatısındaki Mahbuban üzerinden Sason'a gelen istikametleri kapatmak ve düşmanı taciz etmektir.

17. Alay Bölgesi :

Kozma Dağı ve güneyindeki Taluri suyu ile Murat suyu sol kıyısında, Muş-Genç yolu arasındaki Kulp bölgesinde 27 Mart 1916'da Çapakçur Müfrezesi cephesine düşman tarafından yapılan taarruzlar üzerine, dağılmaya başlayan milislerin Lice ve Hani'den gönderilen milis ve jandarmalarla takviye edilerek, direnmeleri sağlanmış ve bunların halen 700 kadar milis ve 70 kadar jandarmadan kurulu bir kuvvet halinde Şin'de ve Şin kuzeyindeki Kozma Gediği'nde ve Kozma Dağı'nın doğu ve batısından Şin'e gelen yollar üzerinde bulunmaktadır.

Şimdilik kendisine Kulp bölgesinin komutanlığını verdiği alay komutanının görevi, Kozma Dağı geçitlerini kuzeyden korumak ve milis gönüllüler ile Muş ve Murat suyu arasındaki sahada taarruzî hareketlerle düş-

manı taciz ve meşgul etmektir.

Palu Bölgesi :

Bölgede, Diyarbakır'dan, Lice'den ve Harput'tan getirilen, sayıları bini geçen milis ve jandarmalardan kurulu müfrezeler bulunmaktadır.

Bu müfrezeler Çapakçur Müfreze Komutanlığı'na bağlanmış olup, bir kısım kuvvetle de Çapakçur Müfrezesi takviye ettirilmiştir.

Bu düzenlemelerden sonra 2. Ordu bölgesindeki milisler, 12-15 Temmuz 1916 tarihinde meydana gelen **Kulp** muharebelerine, 2-9 Ağustos 1916 tarihleri arasında meydana gelen **Muş-Bitlis** muharebelerine, 5 Ağustos 1916'da cereyan eden **Çapakçur** muharebelerine ve 27 Ağustos 1916 tarihinde meydana gelen **Oğnut** muharebelerine katılmışlardır.

Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde görülen önemli bir faaliyet de memleketleri işgal edilen aşiretlerin diğer bölgelere iskân meselesi olmuştur.

8.3.1916 tarihli 2. Ordu Komutanlığı'ndan Diyarbakır Valiliği'ne gönderilen bir yazıda, Diyarbakır ve civarına göç edip buradan dahi sevk edilmekte bulunan İhtiyat Süvari Alayları'na mensup aşiret reisleri, aşiret erleri ve ailelerinin savaş bölgesine yakın yerlerde iskân edilmeleri ve bunların yaşelerini sağlamak için gerekli tedbirlerin alınmasını istemektedir.²³

2. Ordu Komutanlığı'ndan 5.8.1916 tarihinde 16. Kolordu Komutanlığı'na, 2. Menzil Müfettişliği'ne ve Diyarbakır Vilâyeti'ne verilen yazıda, muharebe hattında vatânî görevlerini ifâ etmekle meşgul olduklarını beyan ederek iskân ve yaşelerinin sağlanması için Cibranlı Aşireti'nden oluşan İhtiyat 25. Alay Komutanı Ali Haydar imzası ile bir telgraf alındığı ifade edilerek, bu konuda gereken hazırlıkların yapılması istenmiştir.²⁴

12.9.1916 tarihinde 2. Ordu Komutanlığı'ndan 4. Kolordu Komutanlığı'na bildirilen yazıda, Haydaranlı Aşireti'ne mensup bir teğmen ve

23 ATASE Arşivi, Klâsör: 3197, Dosya: 3, Fihrist: 1-7.

24 ATASE Arşivi, Klâsör: 3197, Dosya: 3, Fihrist: 1-43.

maiyetinin gelerek, 4. Kolordu emrine verilen 60 aşiret erinin ailelerinin iskânlarının temin edilmesi için bunların isimlerinin liste haline getirilmesi gereği ifade edilmiştir.²⁵

2. Ordu Komutanlığı'na yazılan bir başka yazıda, Cibranlı Aşireti'nden oluşan 3. İhtiyat Süvari Alayı'na mensup subaylar ve erlerin ailelerinin Elâzığ Vilâyetiyle, Siverek ve Urfa livaları dahilinde iskânlarının sağlanması gereği bildirilmiş²⁶, bu tebliğe karşılık 2. Ordu Komutanlığı'ndan, Kafkas Ordu Grubu Komutanlığı'na verilen cevapta, Cibranlı Aşireti'ne mensup erlerin bir kısmının Urfa livasına bağlı Buâyab nahiyesine yerleştirilmiş olduğu bildirilmiştir.²⁷

2. Kolordu Komutanlığı'ndan 2. Ordu Komutanlığı'na bilgi verilen bir başka yazıda da, orduya hizmet etmiş ve halen etmekte olan **Baba Bey Aşireti**'ne mensup aşiretlerin ailelerinin ve akrabalarının erkek ve kadın nüfusları tesbit edilerek Diyarbakır Vilâyeti dahilinde Derik civarında iskân edilme arzuları bildirilmektedir.²⁸

4. Alay Süvari Subayı tarafından 2. Ordu Komutanlığı'na verilen bir dilekçede ise, **Zerikan Aşireti**'nden Kolyon Bey başkanlığında 4. İhtiyat Süvari Alayı'na mensup 280 erin isimlerinin yer aldığı listeleri getirdiği kaydedilmektedir.²⁹

2. Ordu bölgesinde muharebelerin kesilmesi üzerine, ordu komutanlığı tarafından, daha sonraki faaliyetlere esas olmak üzere sorumluluk bölgesinde yer alan aşiretlerin iskân krokileri hazırlanmıştır. Bu krokiye göre aşiretlerin yaşadığı mahaller, şöyle tesbit edilmiştir:³⁰

3. Ordu ile 2. Ordu'yu birbirinden ayıran Kemah'ın güneyinden başlayıp, daha güneye doğru Hozat'a kadar **Seydanlı**, **Şeyh Hasenanlı**, **Batı Dersim**; doğuya doğru **Pülümür**'e kadar **Pülümür**, **Mazgirt** istikametine doğru **Hasenanlı**, **Nazımiye**, **Doğu Dersim**, **Çan** ve **Ekrek** aşiretleri.

25 ATASE Arşivi, Klâsör: 3197, Dosya: 3, Fihrist: 1-46.

26 ATASE Arşivi, Klâsör: 3197, Dosya: 3, Fihrist: 1-68.

27 ATASE Arşivi, Klâsör: 3197, Dosya: 3, Fihrist: 1-76.

28 ATASE Arşivi, Klâsör: 3197, Dosya: 3, Fihrist: 1-25.

29 ATASE Arşivi, Klâsör: 3197, Dosya: 3, Fihrist: 1-66.

30 ATASE Arşivi, Klâsör: 2933, Dosya: 567, Fihrist: 2.

Bu bölgeden güneye doğru Palu ile Darahini arasında **Palu Aşiretleri**, **Çapakçur** ve **Darahini Aşiretleri**, Kulp'tan Silvan'a kadar olan bölgede **Zerikân**, **Hıyan**, doğuya doğru ise Muş-Bitlis arasında **Sason**, **Zamanhan**, **Mutki** ve **Pirân Aşiretleri**.

Silvan'dan Mardin-Siirt arasına uzanan bölgede **Reşkütân**, **Babûs**, **Penciyâr**, **Raman**, **Düksüdü**, **Behramkî**, **Kikî**, **Südgiçî**, **Ömergân** ve **Havrikî Aşiretleri**.

Siirt'ten Botan çayının güneyi boyunca uzanan bölgede **Eruh Aşiretleri**, **Şirvan Aşiretleri**, **Şırnak Pervari Aşiretleri**, **Halilân**, **Hoysinân** ve **Kiravyan Aşiretleri**.

Siverek bölgesinde **Karakeçili Aşiretleri**.

Viranşehir bölgesinde **Milli** aşiretlerinin oturdukları belirlenmiştir.

Bundan sonra 2. Ordu'nun cephe gerisindeki hizmetlerin yerine getirilmesi için yukardaki aşiretlerin bir kısmından istifade edilerek milis birlikleri meydana getirilmiştir. Bunların teşkilâtı da şu şekilde tesbit edilmiştir: ³¹

2. Kolordu :

Genç Milis Alayı	: Komutanı, Yarbay Emir Bey, 3 taburlu bir alay,
Dariki Milis Alayı	: Komutanı, Hacı İsmail Ağa, 3 taburlu bir alay,
Pıçar Milis Alayı	: Komutanı, Salih Bey, 3 taburlu bir alay,
Hıyan Milis Alayı	: 3 taburlu bir alay,
Çapakçur Milis Taburu	

31 ATASE Arşivi, Klâsör: 2673, Dosya: 178, Fihrist: 5-1.

Sason Milis Taburu

Birinci Milis Amele Taburu

4. Kolordu :

Şeyh Şerif Milis Alayı : 3 taburlu bir alay,

Pülümür Milis Alayı : Komutanı, Yarbay Mustafa Bey,
3 taburlu bir alay

Nazimiye Milisleri : 1 tabur,

Birinci Şeyh Hasenanlı Alayı : Komutanı, Kanfuzade Mehmet
Ağa, 3 taburlu bir alay,

İkinci Şeyh Hasenanlı Alayı : Komutanı, Seyyit Rıza Ağa,
4 taburlu bir alay,

Seydanlı Birinci Alayı : Komutanı, İdare İbrahim Ağa, 2
taburlu bir alay,

Seydanlı İkinci Alayı : Komutanı, Kasımoğlu Mustafa
Ağa, 3 taburlu bir alay ve 1 bölük
Pejkar bölüğü,

Müstakil Kalan Taburu,

Çan Taburu,

Ekrek Taburu,

Ohi Amele Taburu,

Bulanık Amele Taburu,

Karaçor Amele Taburu.

5. Tümen :

Mutki Milis Alayı : Komutanı, Musa Bey, 4 taburlu bir alay,

Müstakil Mutki Taburu,

Penciyâr Milis Taburu,

Dancûb Müfrezesi Milis Kıtası,

Haydaranlı Bölüğü,

Hasenanlı Bölüğü,

Şeyh Masum Bölüğü,

Zamanhan Bölüğü,

Halîlan ve Hoyşinân Bölüğü.

Bu şekilde oluşturulan milis birlikleri, cephe gerisindeki bazı hizmetleri yapmak üzere görevlendirilmişlerdir. Buna göre milis alaylarının görev yerleri şu şekilde belirlenmiştir : ³²

Genç Milis Alayı : Murat güneyi Kıran deresinden
Masalla deresine kadar olan
bölgede örtme faaliyetinde,

Dariki Milis Alayı : Heşek Meydanında,

Picar Milis Alayı : Bir taburu Lice-Hazro, bir taburu
Hani-Merivân yolunda inşaatla
meşgul,

Kulp Milis Alayı : Şin-Pasur yolunda inşaatla,

32 ATASE Arşivi, Klâsör: 2673, Dosya: 178, Fihrist: 5-2.

KAFKAS CEPHESİNDE AŞİRET MENSUPLARINDAN
OLUŞTURULAN MİLİS BİRLİKLERİ

925

- Hıyan Milis Alayı : Pasur-Hazro yolunda inşaatta,
Çapakçur Milis Taburu : Elmalı'da,
Lice Milis Taburu : Tuzla'da yol inşaatında,
Sason Milis Taburu : Kalurik-Moguruk hattında,
Birinci Milis Amele Taburu : Pasur-Hazro yolunda inşaatta,
Şeyh Şerif Milis Alayı : 12. Tümen bölgesinde Eznefir-
Cürsan hattında,
Pülümür Milis Alayı : Doğu Dersim'de Yağacık-
Sekbanbaba tepesi hattında,
Nazımiye Milisleri : Doğu Dersim'de Nazımiye
civarında,

Birinci Şeyh Hasenanlı Alayı, İkinci Şeyh Hasenanlı Alayı, Seydanlı
Birinci Alayı, İkinci Alayı, Müstakil Kalan Taburu : Batı Dersim böl-
gesinde,

Ekrek Milis Taburu : Haçtur'da 36. Alay bölgesinde,

Ohi Amele Taburu, Bulanık Amele Taburu, Karaçor Amele Bölüğü: 4.
Kolordu bölgesinde yol inşaatında çalışmaktadırlar.

- Mevaçikî Milis Alayı : Mutki Müfrezesi cephesinde,
Müstakil Mutki Taburu : Keltepe güney doğusunda 13.
Alay bölgesinde,
Van Güney Müfrezesi : Sârik'te,
Haydaranlı Bölüğü : 15. Alay karargâhında,

Hasenanlı Bölüğü	: Ali Han güney köylerinde,
Şeyh Masum Bölüğü	: Raçor-Müskân hattında bulunmaktadır.

Çan Milis Taburu ve Penciyâr Milis Taburu ile Halîlân ve Hoyşinân Bölüğü'nün görev yerleri tesbit edilememiştir.

Sonuç olarak, yurt savunması karşısında gerek cephede, gerekse cephe gerisinde üzerlerine düşen her türlü görevi yerine getiren Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki aşiret mensupları, Mondros Mütarekesi'nin imzasından sonra ortaya çıkan **Müdafaa-i Hukuk** ve **Müdafaa-i Vatan** gibi cemiyetler içerisinde de yerlerini almışlar; Sivas Kongresi'nden sonra da bu kongrenin aldığı bütün kararlara iştirak ederek Türkiye'nin millî birlik ve bütünlüğü yolunda hizmet etmekten geri kalmamışlardır.